

УДК 336.732

І. В. Абрамова

к.е.н.

Житомирський національний агроекологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКУ ПОСЛУГ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ

Проведено аналіз сучасного стану розвитку кредитних спілок України. Окреслено основні проблеми кредитної кооперації. Встановлено, що наразі розвиток національних кредитних спілок відбувається в умовах фінансової нестабільності, недосконалої законодавства, зниження платоспроможності та довіри населення до фінансово-кредитних установ. Як наслідок, впродовж останніх років система кредитних спілок демонструє зменшення основних показників своєї діяльності.

Доведено, що фінансовий характер діяльності кредитних спілок робить їх схожими до інших учасників фінансового ринку. Спільним є те, що всі вони діють на ринку як фінансові посередники, створені для задоволення потреб споживачів у фінансових ресурсах. Вони мають можливість акумулювати кошти від тих, хто в даний момент має їх надлишок і передавати тим, хто відчуває нагальну потребу у фінансових ресурсах. Принциповою відмінністю між цими структурами є мета діяльності кожної з них: отримання прибутку – для інших небанківських фінансово-кредитних установ і надання фінансових послуг – для кредитних спілок.

Ключові слова: небанківські фінансово-кредитні установи, кредитна кооперація, кредитна спілка, ліквідність, фінансова стабільність.

Постановка проблеми

Система кредитування фізичних осіб кооперативного типу, яка розпочала своє впорядковане функціонування з прийняттям Закону України «Про кредитні спілки» (2001 р.), впродовж останніх років демонструвала відносно стабільні показники діяльності. Кількість членів кредитних спілок, вартість активів, величина капіталу, попит на послуги залишалися майже незмінними. Зміна зовнішнього середовища, зокрема прояви світової фінансової кризи, військова агресія, внутрішні політичні та економічні чинники спричинили негативний вплив на діяльність кредитних спілок. Помітним став відтік коштів з депозитних рахунків членів цих фінансових установ, збільшилися обсяги заборгованості за позиками, зросла частка прострочених кредитів тощо. В такому контексті дослідження стану та особливостей діяльності кредитних спілок на ринку послуг небанківських фінансово-кредитних установ набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Вагомий внесок у дослідження проблем кредитно-кооперативного руху в Україні зробили такі вітчизняні науковці як: В. Зіновчук, М. Малік, Л. Молдаван, А. Пантелеймоненко, Ю. Ушкаренко та ін. Діяльності кредитних спілок

присвячені праці С. Бебенка, В. Гончаренка, П. Маковського, С. Леонова, Г. Партина, В. Пластуна, О. Сидоренка та ін. [3, 5, 9].

Г. Терещенко значну увагу приділяв вивченню питань організації діяльності кредитних спілок відповідно до кооперативних принципів [10]. Т. Тернівський дослідив сучасні тенденції розвитку кредитних спілок і визначив пріоритетні напрями їхньої діяльності у майбутньому [11]. А. Пожар розкрив актуальні проблеми діяльності кредитних спілок в умовах економічної кризи та звернув увагу на можливості виходу з кризового стану і підвищення довіри населення до діяльності кредитних спілок в Україні [7]. Водночас, наразі, не всі питання, пов'язані з діяльністю, місцем та роллю кредитних спілок на ринку послуг небанківських фінансово-кредитних установ є достатньо вивченими і вирішеними, що вказує на необхідність проведення окремого дослідження у зазначеному напрямі.

Мета, об'єкт та методика дослідження

Метою дослідження є визначення ролі, місця та особливостей діяльності кредитних спілок на ринку послуг небанківських фінансово-кредитних установ.

Об'єктом дослідження є процес розвитку кредитних спілок на ринку фінансових послуг України.

Теоретичний аналіз порушених в дослідженні питань було здійснено за загальнометодологічною схемою системного підходу, відповідно до якої у всякому явищі, що розглядається, обґрунтовуються чинники його системної цілісності, структурно-функціональної організації, інтеграції в систему більш високого порядку. Для вирішення окремих завдань використовувалися методи: абстрактно-логічний, синтезу, порівняльного аналізу, розрахунково-конструктивний, статистико-економічний, графічний тощо.

Результати дослідження

Відповідно до Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, фінансова установа – це юридична особа, яка надає одну чи декілька фінансових послуг та внесена до відповідного реєстру [5]. До фінансових установ належать як банківські, так і небанківські фінансово-кредитні інститути. Основними завдання останніх є акумуляція тимчасово вільних фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб, кредитування певних сфер економіки й видів господарської діяльності, задоволення потреб певних груп населення у позичкових коштах, надання іпотечних та споживчих кредитів, здійснення операцій кредитної взаємодопомоги тощо. Небанківські фінансові установи спеціалізуються на виконанні кількох операцій або обслуговуванні обмеженого кола клієнтів. Вузька спеціалізація, обслуговування тих секторів ринку, де потрібні спеціальні

знання або технічні прийоми – це ознаки, які принципово відрізняють ці установи від банків.

Сьогодні, небанківський фінансово-кредитний сектор України налічує 588 кредитних спілок (табл. 1), [8]. Вони є доволі чисельною групою серед інших небанківських кредитних установ.

Таблиця 1. Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок, на кінець відповідного періоду

Показник	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Темпи приросту, %	
				2014р. /2013р.	2015р. /2014р.
Кількість зареєстрованих кредитних спілок	624	589	588	-5,6	-0,2
Кількість членів кредитних спілок, тис. осіб	980,9	821,6	764,6	-16,2	-6,9
Кількість членів кредитних спілок, які мають внески на депозитних рахунках, тис. осіб	40,3	31,5	26,5	-21,8	-15,9
Кількість членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори, тис. осіб	233,6	186,6	162,2	-20,1	-13,1
Загальні активи, млн грн	2 598,8	2 338,7	2 064,3	-10,0	-11,7
Капітал, млн грн	1 055,6	1 048,7	1 040,9	-0,7	-0,7
Кредити, надані членам кредитних спілок, млн грн	2 349,1	1 994,4	1 792,7	-15,1	-10,1
Внески членів кредитних спілок на депозитні рахунки, млн грн	1 330,1	989,8	855,2	-25,6	-13,6

Джерело: побудовано за даними [8].

Фінансовий характер діяльності кредитних спілок робить їх схожими до інших учасників фінансового ринку. Спільним є те, що всі вони діють на ринку як фінансові посередники, створені для задоволення потреб споживачів у фінансових ресурсах. Вони мають можливість акумулювати кошти від тих, хто в даний момент має їх надлишок і передавати тим, хто відчуває нагальну потребу у фінансових ресурсах. Принциповою відмінністю між цими структурами є мета діяльності кожної з них отримання прибутку – для інших небанківських фінансово-кредитних установ і фінансово-кредитне обслуговування своїх членів – для кредитних спілок. Як свідчить світовий досвід, саме вони виступають надійним засобом фінансової підтримки населення та підвищення й поліпшення його добробуту. Головними завдання кредитних спілок є надання швидких й відносно недорогих послуг, пов'язаних з кредитуванням споживчих та інших потреб своїх членів і розміщенням їхніх коштів на депозитних рахунках. Робота

кредитних спілок спрямована не стільки на виконання фінансових та економічних функцій, як на певний соціальний захист своїх учасників. Такі можливості відкриває кооперативна природа кредитної спілки.

Сьогодні розвиток національних кредитних спілок відбувається в умовах фінансової нестабільності, недосконалості законодавства, зниження платоспроможності та довіри населення до фінансово-кредитних установ. Така ситуація істотно впливає як на кількісні, так і на якісні показники їх роботи. Так, за звітними даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг на кінець 2015 р. кількість кредитних спілок становила 588, що на 6 % менше у порівнянні з аналогічною датою 2013 р. [2]. Даючи оцінку факторам, що вплинули на зменшення кількості цих кредитних установ, слід враховувати, що частина кредитних спілок, знаходяться на окупованих територіях Донбасу і АР Крим й тимчасово вимушені припинити свою діяльність або ж не передають звітних даних.

Якісні показники діяльності кредитних спілок теж зазнали певних змін: зокрема, зменшився загальний обсяг активів і капіталу. У 2015 р. свій капітал кредитні спілки сформували на 52 % – за рахунок пайових внесків членів, на 43 % – за рахунок резервного капіталу та на 5% – за рахунок додаткового капіталу [2]. Кредитні спілки пропонують своїм членам досить різноманітні кредитні програми. Найбільш популярними є кредити, що надають спілки на споживчі потреби (рис. 1), їх частка у 2015 р. становила 61 %. Друге місце посідають кредити, що надаються на придбання, будівництво та ремонт нерухомого майна – 18,3 %. Кредитування ведення селянських та фермерських господарств, як і в попередні періоди, має незначну частку в загальному обсязі виданих кредитів (11 %). Найбільш ризиковими залишаються комерційні кредити, за якими простроченість понад три місяці складає 28,7% або 55,7 млн грн.

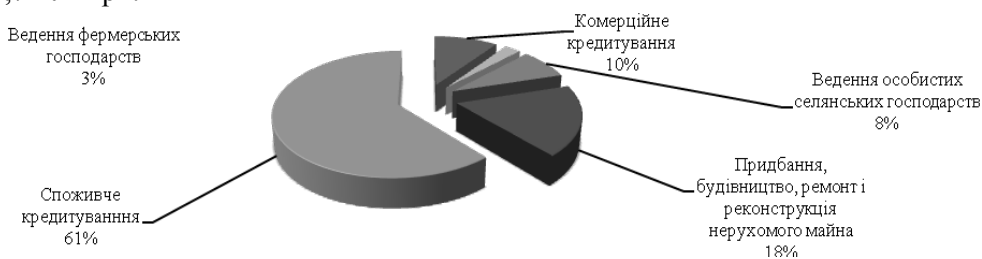

Рис. 1. Структура кредитів наданих кредитними спілками за видами, 2015 р.

Джерело: побудовано за даними [2].

За даними Нацкомфінпослуг діапазон середньозважених відсоткових ставок за кредитами, які надані членам кредитних спілок у 2015 р. досить широкий.

Найбільша кількість кредитних спілок (154) надають кредити за середньозваженою ставкою у межах від 40% до 50% річних. У структурі кредитного та депозитного портфелів кредитних спілок значну питому вагу займають кредити й депозити строком понад 12 місяців і строком від 3 до 12 місяців. У 2015 р. 49,3 % усього кредитного портфелю становили позики з терміном погашення понад 12 місяців, 48,2 % займали кредити з терміном погашення від 3 до 12 місяців [8]. Необхідно відмітити, що фінансування довгострокових позик, кредитні спілки досить часто здійснюють за рахунок середньострокових вкладів, що суттєво погіршує їх ліквідність. Фінансування довгострокових кредитів доцільніше здійснювати за рахунок довгострокових внесків (вкладів) на депозитні рахунки. Загалом відповідність кредитного портфеля вкладів за строками будь-якої фінансово-кредитної установи вважається більш безпечним, оскільки не створює проблем з ліквідністю.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, проведене дослідження надало можливість встановити, що кредитні спілки є найчисельнішою групою серед небанківських фінансово-кредитних установ. Водночас, впродовж останніх років спостерігається тенденція до зменшення як їх загальної кількості, так і кількості членів, погіршення якості депозитних й кредитних портфелів (відтік коштів з депозитних рахунків клієнтів, збільшення заборгованості за кредитами та частки прострочених кредитів). З'ясовано, що основними причинами такої ситуації є як політична і фінансово-економічна нестабільність в державі, недосконалість правового поля діяльності кредитних спілок, так і зниження платоспроможності та довіри населення до фінансово-кредитних установ, у тому числі і кооперативного типу. Обґрунтовано, що для зміцнення конкурентного становища на ринку послуг небанківських фінансових установ кредитні спілки повинні звертати більшу увагу на потреби своїх членів, зниження собівартості послуг, покращення їх якості. Додаткові переваги кредитним спілкам може надати спрощення процедури оформлення кредитів та формування системи гарантування повернення позик.

Подальшого дослідження потребує узагальнення світового досвіду функціонування кредитних спілок з метою його адаптації для національної системи кредитування кооперативного спрямування.

Література

1. Абрамова І. В. Особливості розвитку кредитних спілок в Україні / І. В. Абрамова // Наукові читання – 2014. – Житомир: Вид-во «Житомирський національний агроєкологічний університет», 2014. – т. 3. – С. 40-44.
2. Бюлетень кредитних спілок України / № 3 (61). – 2015 – 68 с.

3. Леонов С. В. Діяльність кредитних спілок: світовий досвід і перспективи їх функціонування на вітчизняному ринку кредитних послуг [Електронний ресурс] / С. В. Леонов, М. Г. Олещук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Вип. 39. – С. 119–126. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pprbsu_2014_39_14

4. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-III. – ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. – ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

6. Пластун В. Л. Пріоритети розвитку кредитних спілок в сучасних умовах / В. Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 10 – С. 131–137.

7. Пожар А. Формування сервісної інфраструктури системи кредитної кооперації на регіональному рівні / А. Пожар // Світ фінансів. – 2007. – № 3. – С. 12.

8. Річний звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг за 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nfr.gov.ua>

9. Сидоренко О. М. Місце та роль кредитних спілок на фінансовому ринку України / О. М. Сидоренко, О. В. Леонова // Вісник університету банківської справи НБУ. – 2011. – № 1 (10). – с. 172–174.

10. Терещенко Г. М. Перспективи розвитку кредитних спілок / Г. М. Терещенко // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 87–94.

11. Тернівський Т. Кредитні спілки під час кризи / Т. Тернівський // Українська перспектива. – 2010. – № 25. – С. 4.